

ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут понятих у кримінальному провадженні має свою давнішу історію. У багатьох стародавніх правових джерелах можна знайти згадування про участь у провадженні процесуальних дій окремих осіб, які не є учасниками кримінально - процесуального провадження. Вперше про понятих вказано у Соборному Уложенні 1649 року, згідно з яким поняті були присутні при вилученні доказів приставами, скріпляли своїми підписами факти виявленої воєводами протидії їх діяльності.

У «Зводі законів Російської імперії» зазначалося, що поняті залучалися під час допитів для захисту допитуваних від насильства та неправильного запису їх показань. Згідно Статуту кримінального судочинства 1864 року, поняті брали участь при складанні протоколу про порушення, провадженні судовими слідчими обшуку, виїмки, огляду арешту, розтині трупів та інших діях з боку судового слідчого. Кількість понятих визначалась не менше двох. Ст. 109 Статуту вказує «Понятими запрошуються здебільшого господарі домівок, лавок, промислових і торговельних закладів або їх управляючі та повірені, а також волосні і селянські посадові особи та церковні старости». Таким чином, законодавець орієнтував на пошук понятих з числа найбільш порядних та достойних членів суспільства, таких, що користувалися громадською довірою та сприяли у провадженні слідчих дій за їх участю своїми знаннями про певних осіб та місцеві умови, що сприяло зміцненню зв'язків між населенням і правосуддям.

У Сполучених штатах Америки інститут понятих зовсім не існує, бо закон покладає повну довіру за законність і об'єктивність виконання процесуальних дій на слідчого та поліцейського. У Кримінально-процесуальному Кодексі ФРН вказано на те, що коли обшук житла, службових приміщень або майна, що знаходиться на огороженій території, провадиться без участі судді чи прокурора, то за можливості повинні залучатися чиновник общини або два члени тієї общини, в окрузі якої провадиться обшук. При цьому члени общини не можуть бути поліцейськими або допоміжними чиновниками прокуратури. Згідно ст. 57 та ст.96 Кримінально-процесуального Кодексу Франції передбачено, що обшук житла здійснюється у присутності особи, яка там проживає. Якщо це неможливо, то посадова особа судової поліції пропонує особі, у помешканні якої провадиться обшук, запросити понятого за своїм вибором, а за відсутності такого, посадова особа судової поліції сама вибирає з цією метою двох осіб за винятком тих, які перебувають у її підпорядкуванні. В інших випадках у КПК Франції участь понятих не передбачена. Слід також

зазначити, що у більшості країн Європи участь понятих передбачена лише при обшуку житла.

Згідно ч. 7 ст. 223 КПК України слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

В той же час обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

На думку практичних працівників, інститут понятих є баластом, що уповільнює, ускладнює розслідування кримінальних проваджень, спонукає до формалізму та фальсифікацій. Виникає питання – чому держава не має довіри до слідчого, приставляючи до нього понятих, які по суті є випадковими особами, байдужими до засад кримінального процесу, ускладнюючи тим самими проведення процесуальних дій, надаючи зайвий привід знаходити в них якісь ознаки незаконності, тим самими нівелюючи їх юридичну силу зібраних доказів.

Таким чином на підставі особистого практичного досвіду, дослідження історичних та сучасних питань ролі інституту понятих у вітчизняному та зарубіжному кримінальному процесі, проаналізувавши доцільність та регламентацію участі понятих при провадженні окремих процесуальних дій на окремих стадіях кримінального процесу вважаємо, що участь понятих у провадженні окремих процесуальних дій є зайвою.